

УДК: 338.43:005.932]:339.564"364"

Науменко Наталія,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

та управління проєктами,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

naumenko.ns@gmail.com

ЗЕРНОВА КРИЗА: ЄВРОПА VS УКРАЇНИ

Можна вважати, що заборона на імпорт українського зерна весною 2023 року у самий розпал війни, який ввели кілька європейських країн, у тому числі, Польща (15 травня), стала шоком, як для влади, так і для виробників зерна. В ситуацію втрутилася Європейська комісія, і практично питання із більшістю країн вже узгоджене, заборону поступово скасовують, однак осад, залишився.

Уряд України заявляє, що така торгівля з ЄС відповідає національним економічним інтересам України, проте аграрії Європи, в прямому сенсі «кістьми лягають» на шляхи, якими прямує українське зерно, начебто в треті країни .

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну Києву довелося змінити багато шляхів доставки своїх експортних товарів до споживачів. Навесні минулого року широко висвітлювалася проблема українського зерна, що застряг у чорноморських портах, і подальшої «зернової угоди» – домовленості із Кремлем про можливість транзиту хоча б частини продукції. За підсумками Україна змогла експортувати через чорноморський транспортний вузол близько 30 млн. т. зерна. Але цього обсягу все одно недостатньо: до російського вторгнення через Чорне море перевозилося до 45 млн. тонн агропродукції, що становило приблизно 80-90 % усього українського сільськогосподарського експорту.

Для того, щоб хоч якось підтримати український аграрний експорт, на додачу до «зернової угоди» Києва та Москви ЄС наважився на досить радикальний крок: скасував усі ввізні мита на сільськогосподарську продукцію, що постачається Україною. Усередині Європи були побудовані спеціальні логістичні ланцюжки, які дозволили українському зерну потрапити на кінцеві ринки збуту, – цей захід отримав назву «лінії солідарності» (solidarity lanes).

Рис. 1. «Лінії солідарності» ЄС, що допомагають збувати українське зерно.

Джерело: [1].

Продаж товарів аграрного сектора до війни давав майже п'яту частину національного доходу України, і, незважаючи на зусилля міжнародного співтовариства, показники минулого експорту пережили обвал. Кількість вивезеної з країни пшениці скоротилася майже на третину: якщо 2021 року Україна поставила близько 18 млн. тонн, 2022-го — лише 13,5 млн. тонн. Експорт ячменю впав більш ніж удвічі — з 5,7 до 2,5 млн. тонн, а кукурудзи — на 12%, з 27 до 23,5 млн. тонн. У сумі український експорт зерна у 2022 році скоротився на 22% порівняно з 2021-м.

За даними ООН, у 2022 році п'ять східноєвропейських країн – Болгарія, Угорщина, Польща, Румунія та Словаччина – імпортували з

України 4 млн. тонн кукурудзи та 1,3 млн. тонн пшениці. Для порівняння, 2021-го ці цифри становили 23 тисячі та 3 тисячі тонн відповідно. Імпорт насіння соняшника зріс у 38 разів, ріпаку – у 9 разів, соняшникової олії – у 6 разів. Загальна вартість імпорту цих п'яти товарів у 2022 році досягла 4,3 млрд доларів порівняно з 260 млн. доларів у 2021-му. Причина такого небувалого зростання полягає саме в організації «ліній солідарності», оскільки в цій статистиці враховується й українське зерно, яке призначене для транспортування до третіх країн [1].

Проте, допомога Україні з експортом зерна створила для внутрішнього ринку країн Східної Європи чимало проблем, що призвели до кризи.

Спочатку передбачалося, що значна частина українського зерна, яке потрапляє до сусідніх країн ЄС, там не затримається і пройде через європейські порти до країн Африки та Близького Сходу, які сильно залежать від зернового імпорту з України. Але сталося інакше. Через нестачу контролю українське зерно, значно дешевше, ніж польське чи інше європейське, «затрималося» на центральноєвропейських складах та елеваторах і почало надходити на місцевий ринок. До того ж шахраї-перекупники шляхом підробки документації видавали українське технічне зерно, призначене на корм худобі, за місцеве та придатне для виготовлення хліба. У Польщі, за даними місцевої влади, такими махінаціями займалася приблизно половина імпортерів технічного зерна.

Ціна зерна на ринках країн регіону почала падати. Місцеві селяни обурилися. Особливо сильним це обурення виявилось в Польщі, де зібралось близько 4 млн. тонн українського зерна [2].

Слідом за Польщею про заборону ввезення зерна та інших видів сільгосппродукції з України оголосили Угорщина, Словаччина та Болгарія, аналогічними заходами пригрозила Румунія.

В Угорщині стверджують, що українське сільське господарство має низьку собівартість, бо працює за виробничою практикою, яка більше не дозволена в ЄС [3].

Словаччина заявила, що хоче захистити словацькі господарства та здоров'я споживачів. Ця країна, яка також заборонила перероблення та введення до кормового і харчового ланцюга українського зерна, пояснила це наявністю у ньому пестициду, який заборонений у ЄС [4].

18 квітня Україна та Польща домовилися про поновлення транзиту української аграрної продукції. Зараз цей транзит територією Польщі та Румунії зараз відбувається в режимі особливого контролю. Вантажівки з українським зерном супроводжують митники.

Єврокомісія продовжує переговори із Польщею, Болгарією, Румунією, Словаччиною та Угорщиною щодо імпорту сільгосппродукції з України. У Брюсселі заявили, що ухвалені в цих країнах обмеження суперечать європейському законодавству та Угоді про асоціацію з Україною. У Києві вважають, що діями Центральноєвропейських країн може скористатися Росія, посиливши свою позицію щодо продовження так званої зернової угоди. РФ, яка також є великим експортером аграрної продукції, намагається позбавити Україну її традиційних ринків в Африці, Близькому Сході та Китаї [5].

Слід зазначити, що з таким підходом дуже складно відстоювати національні інтереси, необхідно робити, навіть проводячи перемовини з найближчими союзниками, які, виявляється, теж мають інтереси, які не завжди збігаються з нашими.

Вже 2 травня Європейська комісія вжила виняткових та тимчасових заходів щодо імпорту окремих сільськогосподарських товарів з України після тиску з боку п'яти держав-членів Європейського Союзу, які звинувачували український імпорт у обвалі місцевих цін.

Таким чином, Єврокомісія замінила односторонні рішення п'яти країн своїм власним регулюванням і тепер заборона імпорту стосується чотирьох сільськогосподарських продуктів: пшениці, кукурудзи, ріпаку та насіння соняшника з України.

Одночасно планується фінансова підтримка для фермерів цих країн-членів, рішення про яку мають вжити окремо, та заходи для

полегшення транзиту українського зерна через "шляхи солідарності" до інших країн-членів ЄС та третіх країн [6].

Експерти та політики побоюються різкого загострення проблеми голоду у світі через війну в Україні та її наслідки. Україна та Росія до війни були одними з головних виробників та експортерів зернових у світі [7]. Багато країн, особливо у Північній Африці, залежить від них щодо дешевої пшениці [8-9].

Неможливість вивезення зерна з України, скорочення посівних площ, утруднення збору врожаю в Україні, санкції Заходу щодо імпорту російської продукції та зростання цін на енергоносії можуть призвести до катастрофічних наслідків. Багаті країни очікує на сплеск інфляції та подорожчання продовольства, а бідним державам загрожують голод і, швидше за все, соціальні заворушення.

Список використаних джерел:

1. Голубков Г. Попранная солидарность. *Новая газета. Европа*. 14.05.2023. URL: <https://novayagazeta.eu/articles/2023/05/14/poprannaia-solidarnost> (дата звернення 14.05.2023 р.).
2. Шимов Я. Зернова криза. Чому країни ЄС забороняють сільгоспінпорт із України. *Радіо Свобода. Крим. Реалії*. URL: <https://ru.krymr.com/a/ukraina-zernovoy-krizis-yevropa-selhozimport/32372286.html> (дата звернення 14.05.2023 р.).
3. Підтримка ЄС для фермерів сусідів України гальмується через Угорщину й Словаччину – ЗМІ. *Європейська правда*. 12.05.2023. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/05/12/7161548/> (дата звернення 14.05.2023 р.).
4. Крамар О. Зернова криза: чому українській продукції закривають двері в ЄС та що з цим робитиме Брюссель. *Нromadske*. 18.04.2023. URL: <https://hromadske.ua/posts/zernova-kryza-chomu-ukrayinskij-produkciyi-zakrivayut-dveri-v-yes-ta-sho-z-cim-robitime-bryussel> (дата звернення 14.05.2023 р.).
5. Авдієнко В., Василь Р. Кінець зернової кризи? Що відбувається з експортом до ЄС. Європейські партнери попереджали про серйозність проблеми. *Апостроф*. 25.04.2023. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/economy/foreign-trade/2023-04-25/konets-zernovogo-kryzisa-chto-proishodit-s-eksportom-v-es/51684> (дата звернення 14.05.2023 р.).

6. 12 країн ЄС поскаржилися Брюсселю на відсутність консультацій щодо угоди про українське зерно. *Європейська правда*. 12.05.2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/05/12/7161550/> (дата звернення 14.05.2023 р.).

7. Науменко Н.С., Яручик Б.В. Український зерновий експорт під час війни та його значення для вирішення продовольчої проблеми світу: фактор Росії. *Сучасний стан та перспективи розвитку діяльності підприємств в Україні: теорія, методика, практика*. URL: Центр фінансово-економічних наукових досліджень. Полтава: ПП «АСТРАЯ», 2022. С. 133-136. URL: <http://www.economics.in.ua/2022/11/1.html>

8. Шаталін В. Продовольча криза в світі. *DW*. 05.05.2023. URL: <https://www.dw.com/ru/prodovolstvennyj-krizis-v-mire/a-62014406> (дата звернення 14.05.2023 р.).

9. Науменко Н.С., Яручик Б.В. Перешкоди на шляху українського зернового експорту: економічні наслідки першого року війни. *REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції*. Луцьк, 15 березня 2023 р.). / За заг. ред. Павліхи Н.В. Луцьк, Вежа-Друк, 2022. с. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних Мб PDF-формат; мережеве видання; інституційний репозитарій. С. 306-308.